

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Чудик Наталія Олегівна

УДК 342.849:342.95 (477)

**АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ВИБОРЧОГО ПРОЦЕСУ В УКРАЇНІ**

12.00.07 – адміністративне право і процес;
фінансове право; інформаційне право

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора юридичних наук

Київ – 2021

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Західноукраїнському національному університеті.

Науковий консультант: доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України
Теремецький Владислав Іванович,
Західноукраїнський національний університет,
професор кафедри цивільного права і процесу.

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, доцент
Дуліба Євгенія Володимирівна,
Приватний вищий навчальний заклад
«Міжнародний економіко-гуманітарний
університет імені академіка Степана
Дем'янчука», завідувач кафедри кримінально-
правових та адміністративно-правових
дисциплін;

доктор юридичних наук, доцент
Ховпун Олексій Сергійович,
Академія праці, соціальних відносин і туризму,
завідувач кафедри кримінального права, процесу
та криміналістики;

доктор юридичних наук, доцент
Книш Сергій Володимирович,
Волинський національний університет імені Лесі
Українки, завідувач кафедри конституційного,
адміністративного та міжнародного права.

Захист відбудеться «21» грудня 2021 року о 10:00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.062.16 Національного авіаційного університету за адресою: 03068, м. Київ, просп. Любомира Гузара, 1, зал засідань.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Національного авіаційного університету за адресою: 03068, м. Київ, просп. Любомира Гузара, 1.

Автореферат розіслано «19» листопада 2021 року.

**Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради**

Ю. Л. Юринець

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Одним із основних чинників, що сприяють розбудові України як суверенної, незалежної, демократичної, соціальної, правової держави, є організація та здійснення державної влади за принципом народного суверенітету, який реалізується через вибори. Тому вибори до органів державної влади та органів місцевого самоврядування становлять основу побудови демократичної держави. Оскільки виборчий процес є інструментом формування легітимних представницьких органів державної влади та органів місцевого самоврядування, виникає необхідність вирішення численних питань, пов'язаних із адміністративно-правовим забезпеченням виборчого процесу.

Як свідчить вітчизняна та зарубіжна практика, демократичні вибори є формою прямої влади народу в демократичній державі. Тому особливе значення має покращення національного виборчого законодавства та приведення його у відповідність до міжнародних норм і стандартів. Основний акцент у міжнародних документах зосереджується на підвищенні прозорості та неупередженості виборчого процесу, що може бути забезпечено шляхом внесення змін та уточнень до відповідних правових актів, спрямованих на розвиток демократичних принципів організації виборчого процесу.

У державотворчому процесі дієве адміністративно-правове регулювання виборчого процесу є засобом забезпечення реалізації прав громадян на участь в управлінні державою. Отже, відсутність фальсифікації на виборах, надання кожній особі можливості здійснити реалізацію свого активного й пасивного виборчого права, забезпечення свободи і таємності голосування гарантують проведення демократичних виборів.

У статті 3 Першого протоколу до Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод закріплено зобов'язання проводити вільні вибори з розумною періодичністю шляхом таємного голосування за умов, які забезпечують громадянам вільне виявлення своєї думки у виборі законодавчої влади. Це право задекларовано і в ч. 1 ст. 38 Конституції України, де вказано, що громадяни мають право брати участь в управлінні державними справами, у всеукраїнському та місцевих референдумах, вільно обирати й бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування. Крім того, у ч. 1 ст. 75 Конституції України наголошено, що вибори до органів державної влади та органів місцевого самоврядування є вільними і відбуваються на основі загального, рівного та прямого виборчого права шляхом таємного голосування.

Безумовно, вибори – важливий інститут безпосередньої форми демократії, який забезпечує оновлення складу органів державної влади та місцевого самоврядування на демократичних засадах, їх ротацію відповідно до волі українського народу. Вказаний інститут має засадниче значення для забезпечення легітимності державної влади, становлення й розвитку громадянського суспільства, стабільності конституційного ладу та наступності

влади народу, формування державності на демократичних, правових засадах. Інакше кажучи, завдяки інституту виборів фактично здійснюється публічне політичне відтворення самої держави.

Дослідження проблем адміністративно-правового забезпечення виборчого процесу було здійснено у наукових працях як фахівців з теорії права, конституційного права, так і вчених-адміністративістів. Зокрема, окремі аспекти теорії та методології виборчого процесу розглядались у роботах В. Б. Авер'янова, В. Д. Бакуменка, І. В. Бородіна, Ю. О. Волошина, Є. В. Дуліба, С. В. Книш, В. В. Мартиненка, О. В. Марцеляка, Н. Р. Нижник, В. Ф. Погорілка, Л. Л. Приходченко, І. М. Сопілко, В. І. Теремецького, О. С. Ховпун, Ю. С. Шемшученка та інших науковців. При дослідженні проблематики виборчого процесу важливе значення мали напрацювання фахівців, які приділяли увагу правовими питаннями, характеристиці принципів і етапів виборчого процесу, функціонуванню виборчих комісій та організації легітимної влади. Йдеться про праці таких вчених, як: А. В. Баровська, С. А. Батура, В. В. Генералюк, Д. М. Дейдей, М. М. Ільницький, Р. А. Калюжний, М. А. Кальницька, Д. В. Ковриженко, В. Ю. Когутюк, Л. М. Костецька, М. О. Котелюх, Б. В. Кусмаров, Я. О. Ліховіцький, Р. М. Опацький, О. С. Рєзнік, О. П. Рябченко, М. І. Ставнійчук, Т. В. Стешенко, П. О. Шорський тощо. Здобутки цих та інших науковців сприяли вирішенню значного кола проблемних питань, пов'язаних із адміністративно-правовим забезпеченням виборчого процесу в Україні, та складають ґрунтовну теоретичну базу для вивчення окресленої тематики. Однак значна частина досліджень була проведена до прийняття Виборчого кодексу України, тому не висвітлює існуючі сьогодні проблемні питання правозастосовного характеру, що і зумовило вибір теми дисертації, визначило її основні завдання, об'єкт, предмет та структуру.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Дисертаційне дослідження спрямоване на реалізацію положень Указу Президента України «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» від 30.09.2019 № 722/2019, Стратегії сталого розвитку «Україна-2020», схваленої Указом Президента України від 12.01.2015 № 5/2015, Стратегічного плану Центральної виборчої комісії на 2020–2025 роки, затвердженого Постановою Центральної виборчої комісії від 11.06.2020 № 102, Плану законодавчого забезпечення реформ в Україні, схваленого Постановою Верховної Ради України від 04.06.2015 № 509-VIII (п. 1.2 «Удосконалення виборчого законодавства»). Дисертацію виконано в межах теми науково-дослідної роботи кафедри конституційного, адміністративного та фінансового права Західноукраїнського національного університету «Правове забезпечення публічного адміністрування в сфері економіки» (номер державної реєстрації 0116U000174). Тема дисертації затверджена Вченою радою Тернопільського національного економічного університету (протокол № 2 від 25.08.2018).

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є формування концептуальних уявлень і розробка авторської парадигми адміністративно-правового забезпечення виборчого процесу в Україні, а також визначення перспектив його вдосконалення на підставі позитивного національного та зарубіжного досвіду. Для досягнення зазначеної мети в дисертації поставлено такі основні *завдання*:

- з'ясувати сутність та особливості виборчого процесу як об'єкта адміністративно-правового регулювання;
- розкрити концептуальні підходи до методології адміністративно-правового забезпечення виборчого процесу;
- визначити адміністративно-правові засади забезпечення виборчого процесу;
- здійснити аналіз сучасного стану адміністративно-правового забезпечення виборчого процесу в Україні;
- охарактеризувати суб'єктів адміністративно-правового забезпечення виборчого процесу;
- визначити форми та методи адміністративно-правового забезпечення виборчого процесу;
- здійснити адміністративно-правову характеристику етапів виборчого процесу;
- з'ясувати сутність та види адміністративних процедур, пов'язаних з виборчим процесом;
- визначити поняття та види адміністративно-правових гарантій здійснення виборчого процесу в Україні;
- розкрити сутність адміністративно-правової відповідальності за порушення прав учасників виборчого процесу;
- охарактеризувати адміністративне судочинство у публічних спорах, пов'язаних з виборчим процесом;
- узагальнити зарубіжний досвід адміністративно-правового забезпечення виборчого процесу та визначити можливості його використання в Україні;
- окреслити напрями удосконалення адміністративно-правового забезпечення виборчого процесу в Україні;
- визначити перспективи оптимізації організаційно-правових засад забезпечення виборчого процесу в Україні.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають під час виборчого процесу в Україні.

Предмет дослідження становить адміністративно-правове забезпечення виборчого процесу в Україні.

Методи дослідження. Методологічною основою дисертаційного дослідження є сукупність загальнонаукових і спеціальних методів наукового пізнання, застосування яких зумовлене метою, завданнями, специфікою предмета й об'єкта дослідження.

Діалектичний метод є методологічною основою дисертації, його застосовано для з'ясування сучасного стану адміністративно-правового забезпечення виборчого процесу в Україні, а також визначення перспектив його подальшого розвитку й удосконалення (підр. 2.1). Використання *системно-структурного методу* дозволило з'ясувати характерні особливості виборчого процесу, етапи виборчого процесу, визначити форми та методи адміністративно-правового забезпечення виборчого процесу (підр. 1.1, 1.2, 2.3, 3.1). *Формально-догматичний метод* дозволив проаналізувати норми вітчизняного законодавства, виокремити основні проблемні питання та сформулювати пропозиції щодо вдосконалення норм права, які регулюють адміністративно-правове забезпечення виборчого процесу (підр. 4.1, 5.3). *Порівняльно-правовий метод* використано для окреслення перспектив застосування в Україні позитивного зарубіжного досвіду адміністративно-правового забезпечення виборчого процесу (підр. 5.1). *Соціологічний метод* дав можливість з'ясувати наукові погляди вчених і практиків щодо проблемних питань законодавства України про виборчий процес (підр. 1.3, 2.2, 4.2). За допомогою *методу емпіричного дослідження* виокремлено найбільш точні відомості щодо передумов удосконалення адміністративно-правового забезпечення виборчого процесу в Україні (підр. 5.2). *Методи моделювання та прогнозування* використано під час розробки та формулювання напрямів удосконалення та практичних засад підвищення ефективності адміністративно-правових гарантій здійснення виборчого процесу (підр. 3.2, 4.1, 4.2, 4.3).

Нормативну основу дослідження становлять національне законодавство у сфері забезпечення виборчих прав громадян України, зокрема Конституція України, Виборчий кодекс України, закони України «Про Центральну виборчу комісію», «Про Державний реєстр виборців», інші закони України та прийняті відповідно до них підзаконні акти (наприклад, акти Центральної виборчої комісії), а також практика їх застосування.

Інформаційною та емпіричною основою дослідження є аналітичні, статистичні і фінансові звіти, довідкові видання, політико-правова публіцистика, результати опитувань та інтернет-ресурси тощо.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є одним із перших комплексних теоретико-правових досліджень адміністративно-правового забезпечення виборчого процесу в Україні. У результаті проведеного дослідження сформульовано низку нових концептуальних наукових положень і висновків, що характеризуються науковою новизною:

вперше:

– адміністративно-правове забезпечення виборчого процесу в Україні розглянуто як систему норм адміністративного права, уповноважених суб'єктів, правових та організаційних форм і методів їх діяльності, адміністративних процедур, поєднаних різними типами зв'язків й у сукупності

та взаємодії здатних справляти регулюючий вплив на суспільні відносини під час підготовки та проведення виборів;

– доведено необхідність розгляду державного та громадського контролю за виборчим процесом як елементів поняття «публічний контроль за виборчим процесом», під яким запропоновано розуміти сукупність заходів спостереження, фіксації і перевірки достовірності інформації та законності дій суб'єктів адміністративно-правового забезпечення виборчого процесу, що здійснюється виборчими комісіями, офіційними спостерігачами, інститутами громадянського суспільства, представниками партій у Центральній виборчій комісії та уповноваженими особами партій, довіреними особами;

– запропоновано поділяти адміністративно-правові гарантії здійснення виборчої системи за: 1) змістом; 2) спрямованістю; 3) ступенем поширеності; 4) юридичною силою; 5) природою правових норм, які регламентують зазначені гарантії; 6) функціональною спрямованістю; 7) актами, що їх закріплюють; 8) залежно від суб'єкта виборчого процесу;

– встановлено, що адміністративно-правові гарантії здійснення виборчого процесу – це сукупність умов та чинників, закріплених у вітчизняних нормативно-правових актах, а також ратифікованих міжнародних договорах, що визначають засоби, які сприяють реалізації наданих Конституцією України виборчих прав, а також встановлюють специфіку факторів, наявність яких дозволить повною мірою на кожному етапі виборчого процесу повноцінно реалізовувати та дотримуватись умов виборчої системи;

– запропоновано пріоритетні напрями удосконалення адміністративно-правового забезпечення виборчого процесу в Україні, до яких віднесено: обмеження змін до правового забезпечення виборчого процесу за 1 рік до проведення виборів; корегування квот на місцевих виборах; прийняття нормативно-правового акта, що дозволить більш ефективно вести боротьбу з порушеннями у виборчому процесі в мережі Інтернет та, зокрема, соціальних мережах; розробка обов'язкових стандартів ефективного та прозорого розгляду скарг на порушення у виборчому процесі в мережі Інтернет взагалі та в соціальних мережах зокрема; запровадження встановлення системи фактчекінгу; закріплення правил щодо ідентифікації та звітності всієї політичної реклами в соціальних мережах, а також визначення регулятора таких відносин; прийняття Кодексу поведінки посадових осіб та державних службовців під час виборчого процесу та ін.;

– запропоновано перспективні напрями оптимізації організаційно-правових засад забезпечення виборчого процесу в Україні, зокрема це електронне голосування; уніфікація правових норм щодо організації виборчого процесу в Україні; адаптація чинного законодавства до європейських стандартів; спрощення процедури перевірки реєстру виборців; організація інформування населення через засоби масової інформації, упорядкування порядку оприлюднення результатів соціологічних досліджень з питань волевиявлення громадян; регулювання гендерних квот кандидатів; інформування громадян та ведення агітації засобами з використанням мережі

Інтернет (в соціальних мережах, групах месенджерів, контекстній рекламі); оприлюднення даних про витрати на політичну рекламу (онлайн-агітація) політичних діячів та партій; врегулювання проблеми дочасної агітації; введення інституту проходження професійної підготовки до проведення виборів з наданням відповідного документа; проведення роз'яснювальної, просвітницької роботи з різних аспектів виборчого процесу; швидкість організації проведення підрахунку та оголошення результатів (автоматизація процесу підрахунку голосів) тощо;

удосконалено:

– наукові підходи до розуміння понять «адміністративно-правове забезпечення», «етапи виборчого процесу», «адміністративно-правові гарантії здійснення виборчого процесу в Україні», «виборча процедура», «суб'єкти виборчого процесу»;

– науковий підхід щодо розмежування засад виборчого процесу та засад адміністративно-правового забезпечення виборчого процесу, поділу їх на загальні – притаманні будь-якому виду публічно-владної діяльності – та спеціальні – закріплені у Виборчому Кодексі України. Визначено їх роль і місце в адміністративно-правовому інституті виборчого процесу;

– види форм адміністративно-правового забезпечення шляхом обґрунтування функцій адміністративних та організаційних процедур в адміністративно-правовому забезпеченні виборчого процесу в Україні;

– наукову позицію стосовно того, що механізм, за допомогою якого громадяни можуть реалізувати своє право на адміністрування державних справ та формування системи органів влади, може бути використаний лише за умови існування ефективної виборчої системи та демократичних засад і процедур формування представницьких органів державної влади та органів місцевого самоврядування, належного законодавчого врегулювання статусу всіх суб'єктів виборчого процесу;

– визначення поняття «адміністративна процедура у виборчому процесі» та його розмежування від поняття «адміністративні процедури, пов'язані з виборчим процесом», під якими запропоновано розуміти процедури щодо формування виборчих комісій, складання списку виборців, реєстрації кандидатів, забезпечення прав і законних інтересів суб'єктів виборчого процесу в період передвиборної пропаганди і агітації, забезпечення прав громадян під час голосування;

– обґрунтування, що завдяки існуючим виборчим процедурам вдається збалансувати та узгоджувати інтереси політичних еліт, соціальних класів і груп, різних верств населення, в результаті чого громадський сектор відіграє позитивну роль у процесах стабілізації та гармонізації відносин у суспільстві взагалі та виборчому процесі зокрема;

– науковий підхід про те, що ефективність контролю за виборами може бути лише у разі його здійснення незалежним стороннім суб'єктом – громадянським суспільством, адже надмірний державний контроль з боку органів державної влади та місцевого самоврядування, залученими до

забезпечення підготовки та проведення виборчого процесу, призводить до фальсифікації результатів виборів та подальшої узурпації влади;

дістали подальшого розвитку:

– концептуальні підходи в дослідженні адміністративно-правового забезпечення виборчого процесу в Україні через уточнення співвідношення родових категорій адміністративно-правового забезпечення та адміністративно-правового регулювання, їх місця у системі понять науки адміністративного права;

– наукові підходи до співвідношення методів адміністративно-правового забезпечення та методів адміністративно-правового регулювання виборчого процесу в Україні внаслідок уточнення їх об'єкту впливу, часових меж дії та форми вираження;

– науковий підхід щодо розуміння особливостей виборчого процесу, до яких віднесено: чітке визначення в офіційних джерелах кола суб'єктів виборчого процесу та їх повноважень; детальне законодавче врегулювання більшості адміністративних процедур, пов'язаних з виборчим процесом; регламентованість всіх етапів виборчого процесу; закріплення у виборчому законодавстві юридичних засад і гарантій виборчого процесу; наявність юридичної відповідальності за порушення законодавства про вибори;

– обґрунтування необхідності запровадження в системі службової підготовки Національної поліції України проведення періодичних практичних занять для працівників поліції з питань виборчого процесу взагалі та оформлення матеріалів про адміністративні правопорушення у цій сфері зокрема з обов'язковим залученням інших правоохоронних органів, суддів, адвокатів, представників органів державної влади і місцевого самоврядування, що сприятиме підвищенню їх професіоналізму та недопущенню порушень при кваліфікації правопорушень, складанні протоколів про адміністративні правопорушення, збору доказів, оформленні матеріалів справи про адміністративні правопорушення та їх направлення до суду;

– пропозиції щодо встановлення сталого розміру штрафів за вчинення адміністративних правопорушень, передбачених статтями 212-7 – 212-24, за аналогією зі штрафами окремих статей, що передбачають відповідальність за правопорушення на транспорті (статті 122, 123, 124, 124-1 КУпАП тощо), замінивши розмір штрафу від мінімального до максимального;

– положення про необхідність забезпечення права звернення особи до суду у всіх спорах, пов'язаних з правовідносинами, що складаються під час виборчого процесу незалежно від строку прийняття рішення, вчинення дії або допущення бездіяльності суб'єктами виборчого процесу;

– твердження, що хоча Україна і зробила істотні кроки для реалізації європейських стандартів демократичних виборів шляхом імплементації відповідних норм у національне виборче законодавство, але існують сумніви щодо дотримання цих стандартів у процесі його застосування під час проведення виборів, що впливає на формування легітимної державної влади;

– пропозиції щодо удосконалення адміністративно-правового забезпечення виборчого процесу, а саме: впровадження належної взаємодії між органами державної влади, а також між органами державної влади та місцевого самоврядування; відведення важливої ролі під час виборів для органів місцевого самоврядування; здійснення нагляду та контролю за фінансуванням передвиборчих кампаній; забезпечення рівності всіх виборців, включаючи осіб з ознаками інвалідності; запровадження розвиненої інформаційної виборчої системи; провадження просвітницької компанії для громадськості про важливість виборів; здійснення аналізу ефективності виборів, визначаючи потенційні проблеми; постійне удосконалення виборчого законодавства; заборона здійснення кампанії на телебаченні під час передвиборчої кампанії.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що отримані висновки, пропозиції та рекомендації можуть бути використані:

– у науково-дослідній сфері – як основа для подальших досліджень і вирішення теоретико-правових питань, пов'язаних з удосконаленням правового забезпечення виборчого процесу в Україні (довідка про впровадження результатів дисертаційного дослідження у науково-дослідну діяльність Науково-дослідного інституту публічного права від 12.04.2021);

– у правотворчій сфері – під час розробки і вдосконалення нормативно-правових актів з питань оптимізації та підвищення ефективності проведення виборчого процесу;

– у правозастосовній сфері – для вдосконалення практичної діяльності суб'єктів забезпечення виборчого процесу (довідка про впровадження результатів дисертаційного дослідження в роботу Тернопільської районної ради від 26.03.2021);

– в освітньому процесі – під час підготовки навчально-методичних матеріалів з курсів «Адміністративне право», «Адміністративний процес», «Конституційне право України», «Антикорупційне законодавство» (акт впровадження результатів дисертаційного дослідження в освітній процес Західноукраїнського національного університету від 23.03.2021).

Особистий внесок здобувача. Усі наукові положення, висновки та пропозиції, що виносяться на захист, ґрунтуються на власних дослідженнях автора. Наукові положення, що належать співавторам публікацій за темою дисертації, використано з посиланнями. У статті «Судова практика щодо вирішення виборчих спорів» на підставі аналізу стану судової практики щодо здійснення адміністративного судочинства з розгляду виборчих спорів, підготовленої спільно з В. І. Теремецьким, розкрито механізм, за допомогою якого громадяни можуть реалізувати своє право на адміністрування державних справ та на формування системи органів влади. У статті «Правові позиції Європейського суду з прав людини щодо права на вільні вибори та їх вплив на формування демократичної виборчої системи в Україні», підготовленої спільно з В. І. Теремецьким та іншими співавторами, проаналізовано правові позиції Європейського суду з прав людини щодо захисту прав людини та

розглянуто прецедентну практику тлумачення положень ст. 3 Протоколу № 1 Європейської конвенції з прав людини і основоположних свобод «Право на вільні вибори» Європейським судом з прав людини. У статті «Вплив правових позицій Європейського суду на виборчу систему в Україні», підготовленій спільно з В. І. Теремецьким, розглянуто законодавчий і правозастосовний шляхи імплементації міжнародних стандартів у національну систему права, а також їх безпосереднє застосування усіма суб'єктами відповідних правовідносин. У статті «Вплив прямої дії норм конституції та практики європейського союзу на ефективність реалізації та захисту прав людини», підготовленій спільно з Н. І. Карпачовою та іншими співавторами, зроблено висновок, що норми Конституції України та норми Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод співвідносяться за структурою, формою дії та особливостями застосування, що дозволяє визначити концептуальні особливості формування механізму реалізації та застосування положень Конституції України як норм прямої дії.

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження оприлюднено дисертантом на таких міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях: «Україна в умовах реформування правової системи: сучасні реалії та міжнародний досвід» (м. Тернопіль, 21-22 квітня 2017 р.), «Досягнення і проблеми юридичної науки в сучасному світі» (м. Тернопіль, 2017 р.), «Україна в умовах реформування правової системи: сучасні реалії та міжнародний досвід» (м. Тернопіль, 20-21 квітня 2018 р.), «Пропагування соціально-економічних цінностей у контексті європейської інтеграції» (м. Молдова, 10-11 грудня 2019 р.), «Правові механізми забезпечення та захисту прав і свобод людини і громадянина, інтересів суспільства та держави» (м. Харків, 14 червня 2020 р.), «Концепція соціальної безпеки в Україні» (м. Харків, 6 листопада 2020 р.), «Людина, суспільство, держава: актуальні питання правового регулювання взаємодії» (м. Київ, 10 грудня 2020 р.), «Україна в умовах реформування правової системи: сучасні реалії та міжнародний досвід» (м. Тернопіль, 16-17 квітня 2021 р.), «Забезпечення сталого розвитку в умовах глобалізаційних трансформацій» (м. Київ, 28 травня 2021 р.).

Публікації. Основні положення та висновки дисертації викладено у 33 наукових публікаціях, серед яких 3 колективних монографії, 17 статей, опублікованих у наукових фахових виданнях України, 4 статті у наукових періодичних виданнях інших держав із напрямку, з якого підготовлено дисертацію, та 9 тез наукових повідомлень на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається з основної частини (вступ, п'ять розділів, які включають чотирнадцять підрозділів, висновки), списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг дисертації становить 453 сторінки. Список використаних джерел містить 540 найменувань на 58 сторінках, додатки викладено на 9 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, вказано на зв'язок роботи з науковими програмами, планами та темами, визначено мету і завдання дисертації, перераховано наукові методи дослідження, сформульовано наукову новизну та практичне значення отриманих результатів, зазначено особистий внесок здобувача, наведено дані щодо апробації результатів дослідження, публікацій, структури й обсягу дисертації.

Розділ 1. «Теоретико-методологічні засади адміністративно-правового забезпечення виборчого процесу» складається з трьох підрозділів.

У *підрозділі 1.1* «Виборчий процес як об'єкт адміністративно-правового забезпечення» акцентується увага на тому, що виборчий процес є складним, багатоаспектним явищем, яке вимагає належного законодавчого підґрунтя. Розкрито сутність та зміст таких категорій як «забезпечення», «правове забезпечення», «адміністративно-правове забезпечення», що дало можливість сформулювати авторське розуміння поняття адміністративно-правового забезпечення виборчого процесу в Україні.

Констатовано, що розкривати сутність виборчого процесу крізь категорію «вибори» є неправильно, адже остання складає окрему та досить складну проблематику. Встановлено, що наукові тлумачення виборчого процесу змістовно тяжіють до того, що це особлива нормативно встановлена, послідовно здійснювана, системна категорія, яку варто розкривати як процедурну діяльність уповноважених суб'єктів органів державної влади та громадян України, спрямовану на забезпечення та реалізацію окремої форми народовладдя.

Встановлено, що за своєю сутністю виборчий процес є діяльністю уповноважених законодавством суб'єктів, яка полягає в підготовці виборів, їх проведенні, а також доведення їх результатів до суспільства. Сформовано авторський підхід щодо характерних особливостей цієї наукової категорії.

У *підрозділі 1.2* «*Методологія адміністративно-правового забезпечення виборчого процесу*» досліджено адміністративно-правове забезпечення виборчого процесу в Україні як певну структурну систему, що складається з таких елементів (суб'єкти адміністративно-правового забезпечення, норми адміністративного права, правові та організаційні форми і методи їх діяльності, адміністративні процедури).

Встановлено, що методологія дослідження адміністративно-правового забезпечення виборчого процесу в Україні представлена двома блоками (рівнями) наукового пізнання: теоретико-методологічним та інструментальним. Доведено необхідність використання системного підходу як базового для вивчення адміністративно-правового забезпечення виборчого процесу в Україні та його системні властивості.

Охарактеризовано причинно-наслідкові, функціональні, структурні зв'язки між елементами системи адміністративно-правового забезпечення виборчого процесу в Україні, а також зв'язки перетворення, розвитку,

управління. З'ясовано домінуючу роль адміністративних процедур в утворенні зв'язків між елементами системи адміністративно-правового забезпечення виборчого процесу в Україні. Виявлено внутрішні та зовнішні функції системи адміністративно-правового забезпечення виборчого процесу в Україні. Внутрішніми функціями названо ті, що забезпечують цілісність, самоорганізацію та керованість системи адміністративно-правового забезпечення виборчого процесу в Україні. До них віднесено: установчу, кадрову, розпорядчу, контрольну. Зовнішні функції охарактеризовано як такі, що відображають особливості взаємодії системи адміністративно-правового забезпечення виборчого процесу в Україні з іншими системами та зовнішнім середовищем – виборчим процесом. До зовнішніх функцій віднесено: наглядову, організаційну, охоронну, інформаційну, фінансову, матеріально-технічного забезпечення.

Обґрунтовано використання в інструментальній частині методології дослідження адміністративно-правового забезпечення виборчого процесу в Україні діалектичного методу наукового пізнання та категорій діалектики, методів аналізу, синтезу, систематизації, класифікації, аналогій, прогнозування, моделювання, кібернетичного, формально-юридичного, формально-догматичного, порівняльно-правового, методу державно-правового моделювання.

У підрозділі 1.3 «Адміністративно-правові засади забезпечення виборчого процесу» досліджено засади виборчого процесу та визначено їх роль і місце в адміністративно-правовому інституті виборчого процесу. Здійснено розмежування засад виборчого процесу та засад адміністративно-правового забезпечення виборчого процесу. Підкреслено, що вказані засади тотожні засадам будь-якого виду адміністративної діяльності або публічного адміністрування (верховенство права, законність, пропорційність, не зловживання владою тощо). Саме їх запропоновано вважати загальними на відміну від спеціальних засад, які отримали нормативне закріплення у Виборчому Кодексі України у вигляді основних засад виборчого процесу.

Доведено, що загальні засади виборчого процесу є основою для функціонування і формування демократії, а також необхідною умовою реального демократичного політичного режиму. Проте для існування стабільної демократичної системи вкрай необхідне також дотримання спеціальних засад виборчого процесу. Тому лише комплексне застосування усіх засад виборчого процесу дасть змогу сформувати владу цілком демократичним шляхом, сприятиме реалізації принципу народного суверенітету.

Встановлено, що особливість правової природи виборчих прав полягає не лише у їх нормативному закріпленні відповідно до міжнародно-правових стандартів, які виконують роль визначальних засобів досягнення правової єдності держав, котрі поділяють спільні цінності і глибинні правові принципи, а й в побудові системи гарантій їх дотримання та реалізації, що неможливо без належного судового та громадського контролю. Констатовано, що незважаючи

на поступове формування на теренах України європейського правового простору шляхом визнання й імплементації європейських виборчих стандартів у національне виборче законодавство, і досі продовжують існувати проблеми як належного розуміння сутності і значення вказаних стандартів (зокрема, основних засад виборчого права), так і сумнівна практика ігнорування окремих із них.

Розділ 2. «Особливості адміністративно-правового забезпечення виборчого процесу в сучасних умовах» складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 2.1 «Сучасний стан адміністративно-правового забезпечення виборчого процесу в Україні» встановлено, що в Україні поступово змінюється й удосконалюється національне виборче законодавство. Це відбувається шляхом розробки та прийняття єдиного законодавчого акта, обґрунтування подальших змін до правових норм із урегулювання виборчого процесу. Аналіз історичного досвіду багатьох країн засвідчив, що лише створивши сприятливі умови для розкриття творчого потенціалу громадян і за умови подолання їх соціальної інертності, суспільство залучається до демократичного процесу як головна рушійна сила. Зважаючи на сучасний стан адміністративно-правового забезпечення виборчого процесу та євроінтеграційні процеси, підкреслено необхідність подальшого удосконалення державного регулювання виборчого процесу.

Встановлено, що більшість науковців та громадськості схвально оцінюють виборчу систему з відкритими списками, передбачену у Виборчому кодексі України, як найбільш демократичну і прогресивну. Водночас така система виборів передбачає високий рівень правової і політичної свідомості виборців. З'ясовано, що відповідно до норм Виборчого кодексу України списки кандидатів складаються безпосередньо партіями у порядку, визначеному самою партією, та на власний розсуд. Оскільки кодекс не передбачає жодних критеріїв, за якими формується такий список, то виникає застереження щодо об'єктивності його формування.

Доведено, що внаслідок проведення неповної кодифікації виборчого законодавства України (поза обсягом кодифікованого акта залишилися два закони: «Про Державний реєстр виборців» та «Про Центральну виборчу комісію»), існує проблема взаємної уніфікації (узгодженості) положень наявного законодавчого масиву в частині складання та уточнення списків виборців, порядку зміни місця голосування (особливо процедури зміни виборчої адреси) відповідно до положення ст. 141 Конституції щодо реалізації виборчого права на місцевих виборах.

Вказано на недоліки Виборчого кодексу України, зокрема відсутність закріплення у ньому чітких заборон, дозволів та обмежень щодо діяльності, пов'язаної з процесами підготовки та проведення виборів, яка призводить до неоднозначного трактування окремих його положень та можливості використання адміністративного ресурсу, нерівності можливостей кандидатів на виборах, підкупу виборців та інших негативних явищ під час виборчого процесу.

Аргументовано, що виборче законодавство України закріплює демократичні засади організації та проведення виборів до органів державної влади й місцевого самоврядування, а також забезпечує громадянам реальну можливість здійснення своїх виборчих прав, однак порушення виборчих процедур будь-яким із суб'єктів забезпечення виборчого процесу зменшує авторитет держави у світі. При цьому наявність виборчих спорів, навіть про скасування результатів виборів, є одним із елементів системи міжнародних виборчих стандартів.

На підставі аналізу сучасних державотворчих процесів зроблено висновок, що виборче законодавство України знаходиться на етапі становлення, оскільки перебуває в постійній динаміці та зазнає змін. Встановлено, що прозорість та захищеність інституту виборів є невід'ємною ознакою демократії та необхідним підґрунтям для встановлення легітимної державної влади.

У підрозділі 2.2 «Суб'єкти адміністративно-правового забезпечення виборчого процесу» розглянуто вказаних суб'єктів з точки зору основного критерію – наявності в них спеціальної виборчої правосуб'єктності. Це дозволило їх характеризувати саме як суб'єктів виборчого процесу та визначити підстави, з яких інші суб'єкти виборчих правовідносин не наділені таким статусом. Доведено необхідність розмежування суб'єктів виборчого процесу із суб'єктами виборчого права. Розглянуто наукові підходи щодо класифікації суб'єктів (учасників) виборчого процесу за різними критеріями.

Запропоновано правовий статус виборця розглядати у двох аспектах, як загальний правовий (як публічно дієздатного громадянина) та правовий (як суб'єкта конкретного виборчого процесу). Вказано, що виборець може бути наділений і іншим спеціальним статусом, який не обов'язково має бути безпосередньо пов'язаний з виборчим процесом, але може впливати на обсяг його виборчо-процесуальної дієздатності. Цей статус не може обмежити активне виборче право громадянина, але може мати наслідки в момент реалізації інших виборчих прав, похідних від права голосу. Розглянуто ті обмеження виборчих прав, які є похідними від права голосу, та безпосередньо пов'язані зі спеціальними статусами поза виборчим процесом.

З'ясовано, що партії відрізняються за своєю природою від інших суб'єктів виборчого процесу (наприклад, кандидатів чи виборців), адже не наділені активним чи пасивним виборчим правом, хоча й здійснюють реалізацію номінаційного виборчого права. Вони є колективними суб'єктами, що передбачає певну специфіку участі у виборчому процесі, оскільки за своєю природою це певне об'єднання громадян, яке завжди може діяти лише через представництво.

Доведено, що місцева організація партії як окремий суб'єкт виборчого права не є самостійним суб'єктом номінації, оскільки отримує право висувати кандидатів лише за рішенням вищого керівного органу партії. До того ж рішення конференції місцевої організації партії про висування кандидатів набирає чинності лише у разі його позитивного погодження центральним

керівним органом партії. Такий підхід законодавця навряд чи сприяє розвитку внутрішньопартійної демократії.

У підрозділі 2.3 «*Форми та методи адміністративно-правового забезпечення виборчого процесу*» розкрито сутність, основні ознаки форм та методів адміністративно-правового забезпечення виборчого процесу в Україні. Обґрунтовано, що до основних ознак форм адміністративно-правового забезпечення виборчого процесу можна віднести домінування індивідуальних актів як форм об'єктивації діяльності суб'єктів виборчого процесу, видове розмаїття адміністративних процедур, наявність широкого кола організаційних форм діяльності суб'єктів адміністративно-правового забезпечення виборчого процесу в Україні.

Форми адміністративно-правового забезпечення виборчого процесу в Україні за ознакою безпосередності настання юридичних наслідків поділені на правові та організаційні, які, зі свого боку, класифіковані за функціями в адміністративно-правовому забезпеченні виборчого процесу на правові акти та процедури, а за змістом – на регулятивні, охоронні, структурні форми.

Окреслено ознаки, що дають змогу відрізнити методи адміністративно-правового забезпечення від методів адміністративно-правового регулювання виборчого процесу. Доведено, що застосування методів адміністративно-правового забезпечення вимагає наявності процедурної форми.

Досліджено особливості державного нагляду як методу адміністративно-правового забезпечення виборчого процесу. Підкреслено, що держаний нагляд здійснюється за учасниками виборчого процесу, виборцями, уповноваженими та довіреними особами, офіційними спостерігачами, засобами масової інформації тощо.

Розділ 3. «Адміністративні процедури як процесуальна форма адміністративно-правового забезпечення виборчого процесу в Україні» складається з двох підрозділів.

У підрозділі 3.1 «*Етапи виборчого процесу та їх адміністративно-правова характеристика*» досліджено різні погляди щодо визначення понять «етап», «стадія», «процедура», «період» та їх співвідношення між собою.

Піддано критиці позиції науковців (В. Р. Барський, К. В. Николина, Коваль М. І., Фурашев В. М., Маглюй С. А.), які ототожнюють сутність процесу і процедури, та розмежовано ці поняття, виходячи з діяльнісного розуміння процесу загалом і виборчого процесу зокрема, а також розуміння процедури як форми здійснення відповідної діяльності. Для визначення норм права, що регулюють юрисдикційні (судові) процеси, запропоновано застосовувати термін «процесуальні норми», а для норм права, які покликані визначати процедури неюрисдикційних процесів (зокрема, виборчого), – термін «процедурні норми». Доведена значущість нормативно встановлених юридичних процедур для здійснення забезпечення верховенства права.

Проаналізовано виборчу процедуру як порядок виконання (модель) окремої юридично значущої дії. Підкреслено, що для національного виборчого законодавства характерна детальність регулювання виборчих процедур, що є

правовою гарантією реалізації суб'єктивних виборчих прав та принципів виборчого права, забезпечує правову визначеність для всіх суб'єктів виборчого процесу та інших учасників виборчих правовідносин, а також обмежує дискрецію в діяльності виборчих комісій задля усунення їх свавільного втручання у виборчий процес.

З'ясовано відсутність спільної точки зору науковців щодо переліку та системи основних етапів виборчого процесу. Адже з практичної точки зору будь-який перелік таких етапів є умовним. До того ж він не може бути остаточним і з часом зазнає змін. Здійснено детальну адміністративно-правову характеристику етапів виборчого процесу відповідно до законодавства України.

У підрозділі 3.2 «Сутність та види адміністративних процедур, пов'язаних з виборчим процесом» доведено, що для забезпечення взаємної узгодженості реалізації суб'єктами виборчих правовідносин своїх прав і законних інтересів, законодавець повинен встановлювати достатньо чіткі межі форм і способів поведінки таких суб'єктів. Це здійснюється за допомогою адміністративних процедур. Запропоновано адміністративні процедури, пов'язані з виборчим процесом, поділяти на юрисдикційні та неюрисдикційні. Аргументовано, що переважна більшість адміністративних процедур, які пов'язані з виборчим процесом, є носіями імперативного методу правового регулювання.

Обґрунтовано, що процедурний аспект виборчого процесу полягає в тому, що суб'єкти виборчого процесу свою діяльність здійснюють відповідно до нормативно визначених процедур, які у сукупності виступають правовим алгоритмом (правовою моделлю) виборчої діяльності цих суб'єктів. Практика проведення виборів засвідчила, що відсутність чіткого регулювання навіть окремих процедур провокує конфлікти і зловживання, знижуючи рівень довіри до результатів виборів і ступінь легітимності обраних представницьких органів.

Порядок обчислення строків адміністративних процедур, пов'язаних з виборчим процесом є відмінним від загально-процесуальних способів їх обчислення, що використовуються в цивільно-процесуальному та кримінально-процесуальному законодавстві. Строки у виборчих процедурах визначаються, як правило, у календарних днях, що є відмінним від того, як дні обчислюються у звичайних процесуальних строках. При обчисленні виборчих строків не береться до уваги різниця між робочими та вихідними (святковими) днями і, відповідно, строки, що передбачені виборчим законодавством та обчислюються в днях, закінчуються о 24 годині останнього дня строку без будь-яких виключень.

Розділ 4. «Адміністративно-правові гарантії здійснення виборчого процесу в Україні» складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 4.1 «Поняття та види адміністративно-правових гарантій здійснення виборчого процесу в Україні» обґрунтовано, що виборчий процес є основою для визначення конституційного статусу особи. Він дає можливість

громадянам ефективно та регулярно брати безпосередню участь як в управлінні питаннями місцевого, так і загальнодержавного значення. З'ясовано, що за допомогою реалізації громадянами наданих їм виборчих прав владні повноваження передаються в тимчасове користування від народу до його повноважних представників на місцевому та державному рівнях. Незважаючи на те, що перелік виборчих прав є широким їх реалізація під час здійснення виборчого процесу вимагає встановлення та визначення юридичних гарантій такої реалізації. Сформульовано авторське визначення адміністративно-правових гарантій здійснення виборчого процесу та охарактеризовано їх різновиди.

Зазначено, що системний підхід, який використано під час класифікації адміністративно-правових гарантій здійснення виборчого процесу, ґрунтується на категоріях «засоби», «умови», «чинники», «фактори», що входять до правового явища «юридичні гарантії», а отже, дозволяє встановити взаємозв'язок між різними видами адміністративно-правових гарантій здійснення виборчого процесу та їх зв'язок з іншими правовими явищами. Водночас практична складова проведеної класифікації дає змогу визначитись з конкретизацією та оптимізацією застосування певних видів гарантій, встановити правильний механізм їх реалізації, визначити слабкі сторони та прогалини.

Визначено спільні риси, якими наділені всі адміністративно-правові гарантії здійснення виборчого процесу, а саме: 1) взаємозв'язок та взаємозалежність між різними гарантіями незалежно від критерію їх поділу; 2) нормативно-правове регулювання, тобто всі адміністративно-правові гарантії здійснення виборчого процесу закріплені у національному законодавстві; 3) комплексність використання гарантій під час виборчого процесу; 4) стабільність використання гарантій, що мають чітко визначений характер та виникають за наявності конкретно законодавчо обумовлених умов; 5) реальність гарантій, що полягає в можливості їх фактичного застосування.

Наголошено, що науково-практичне опрацювання інституту судового захисту учасників виборчого процесу набуває особливої актуальності з огляду на модернізацію виборчого законодавства України, що триває, та плинність суспільних і політичних процесів. За вказаних умов реалізація права на судовий захист учасників виборчого процесу є однією з найважливіших адміністративно-правових гарантій.

Вказано, що основними проблемами, які впливають на ефективність адміністративно-правових гарантій здійснення виборчого процесу, є: недостатнє усвідомлення виборцями, кандидатами і членами виборчих комісій суспільної небезпеки та шкоди за порушення виборчого права; політизованість діяльності виборчих комісій; корумпованість правоохоронних, контрольних та судових органів державної влади; бюрократизованість та ускладнений характер процедури оскарження рішень, дій чи бездіяльності під час виборчого процесу; нестабільність виборчого законодавства. Наведені чинники сприяють збільшенню кількості порушень виборчих права суб'єктів

виборчого процесу та призводять до втрати довіри суспільства до існуючих державних інституцій.

У підрозділі 4.2 «Адміністративна відповідальність за порушення прав учасників виборчого процесу» розглянуто особливості адміністративної відповідальності за порушення, що посягають на здійснення народного волевиявлення та встановлений порядок його забезпечення.

На підставі аналізу судової практики за 2010–2020 роки у справах про адміністративні правопорушення, пов'язані з виборчим процесом, зроблено висновок, що нині з 18 статей глави 15-А КУпАП «Адміністративні правопорушення, що посягають на здійснення народного волевиявлення та встановленого порядку його забезпечення» найчастіше протоколи про вчинення адміністративних правопорушень складаються за статтями 212-9, 210-10, 212-13, 212-14, 212-15 КУпАП. Здійснено аналіз складів цих правопорушень та їх поділ на 4 групи: адміністративні правопорушення, пов'язані з реєстрацією виборців (ст. 212-7 – 212-8 КУпАП); адміністративні правопорушення, пов'язані з передвиборчою агітацією (ст. 212-9 – 212-15 КУпАП); адміністративні правопорушення, що посягають на встановлений порядок роботи виборчих комісій (ст. 212-16 – 212-21 КУпАП); адміністративні правопорушення, що впливають на результати виборів (ст. 212-22 – 212-24 КУпАП).

З'ясовано, що адміністративні стягнення сьогодні не є достатньою мірою адміністративної відповідальності, яка виховує порушника та формує у нього правомірну поведінку. Запропоновано змінити розміри штрафів у бік збільшення до максимального розміру на прикладі санкцій окремих статей, що передбачають відповідальність за правопорушення на транспорті (ст. 122, 123, 124, 124-1 КУпАП та ін.), а також передбачити у санкціях ст. 212-13 КУпАП додаткове адміністративне стягнення – конфіскацію предмета, який став знаряддям вчинення або безпосереднім об'єктом адміністративного правопорушення.

Доведено, що підвалинами адміністративної відповідальності за порушення виборчих прав є загальнотеоретичні принципи: законність, доцільність (адекватність), обґрунтованість, одноразовість, своєчасність, невідворотність покарання, які розкривають загальну спрямованість та стійкі взаємозв'язки цього інституту і дозволяють правильно застосовувати охоронні норми та вирішувати справи за наявності прогалин у законодавстві.

Констатовано, що особливість інституту адміністративної відповідальності за порушення виборчого законодавства, на відміну від інших інститутів виборчого права, проявляється в тому, що він формується як система заходів, спрямованих на запобігання і захист усієї сукупності виборчих прав громадян.

У підрозділі 4.3 «Адміністративне судочинство у публічних спорах пов'язаних, з виборчим процесом» охарактеризовано провадження у справах щодо спорів з правовідносин, пов'язаних з виборчим процесом.

У підрозділі звернуто увагу, що високий рівень конфліктності під час виборчого процесу вимагає не лише підвищеної уваги суспільства до виборчого процесу, а й оперативного судового контролю за ним, адже проведення демократичних виборів потребує запровадження дієвого механізму врегулювання виборчих спорів, найефективнішим серед яких, а в багатьох випадках взагалі єдиним, є їх судовий розгляд. Констатовано, що захист невід'ємного виборчого права громадян є головним завданням адміністративного судочинства у спорах, пов'язаних з виборчим процесом.

Розглянуто основні причини виникнення спорів щодо правовідносин, пов'язаних з виборчим процесом, до яких віднесено: суперечливість і нестабільність правового регулювання виборчих відносин, що регулюють цю сферу, а також недостатній рівень політичної і правової культури.

З'ясовано, що критеріями розмежування судової юрисдикції, тобто передбаченими законом умовами, за яких певна справа підлягає розгляду за правилами того чи іншого виду судочинства, є суб'єктний склад правовідносин, предмет спору та характер спірних матеріальних правовідносин. Крім того, таким критерієм може бути пряма вказівка в законі на вид судочинства, в якому розглядається визначена категорія справ.

Встановлено, що за підрахунками Громадянської мережі «ОПОРА», за результатами моніторингу даних Єдиного державного реєстру виборців, станом на 12 грудня 2020 року, до судів надійшло 2 345 позовних заяв у адміністративних справах, які стосувалися спорів щодо правовідносин, пов'язаних з виборчим процесом на перших та чергових місцевих виборах 2020 року; третина з них, а саме 33 %, стосувалися організації голосування та оскарження результатів, 30 % – уточнення списків виборців, 27 % – висування та реєстрації кандидатів. У всіх зазначених категоріях справ, на жаль, мали місце випадки неоднакового застосування судами положень насамперед матеріального законодавства – Виборчого кодексу України.

Визначаючи правову природу виборчого спору з метою встановлення його приналежності до суду адміністративної юрисдикції, звернуто увагу на такі його ознаки: по-перше, виборчий спір передусім є «правовим спором»; по-друге, виборчі спори нерозривно пов'язані з категорією «публічно-правовий спір», що тягне за собою застосування усіх аналогічних процесуальних дій; по-третє, виборчий спір є предметом адміністративного судочинства; по-четверте, семантичний зміст виборчого спору нормативно закріплюється в КАС України.

Здійснено аналіз видів виборчих спорів, який свідчить про те, що вони перебувають у постійному динамічному розвитку, що спричинено удосконаленням законодавства з метою правового врегулювання відносин, в яких виникли конфлікти. Таке врегулювання може зменшувати спори, а може породжувати інші спори з новою правовою природою, змістовним характером та процедурно-процесуальними особливостями їхнього врегулювання. Аргументовано, що деякі юридичні конфлікти можуть виникати на фоні виборчого процесу, проте не мають публічно-правового характеру і не можуть

розглядатися у порядку адміністративного судочинства. Наприклад, оскаржити дії засобів масової інформації, інформаційних агентств у порядку ст. 275 КАС України особа може лише після того, як набула у встановленому порядку статусу кандидата. Враховуючи зазначене, всі претензії, які виникають в особи-носія пасивного виборчого права до засобів масової інформації щодо оприлюдненої ними інформації про таку особу мають не публічний, а цивільно-правовий характер і вирішуються у порядку цивільного судочинства.

Обґрунтовано доцільність здійснення розгляду виборчих спорів у судовому засіданні як в порядку загального, так і в порядку спрощеного позовного провадження за рішенням суду з урахуванням обставин кожної справи. Це дозволить забезпечити дотримання часових меж виборчого процесу та у передбачені законодавством строки ефективно і якісно вирішити спір.

Розділ 5. «Удосконалення адміністративно-правового забезпечення виборчого процесу в Україні» складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 5.1 «Зарубіжний досвід адміністративно-правового забезпечення виборчого процесу» проаналізовано особливості адміністративно-правового забезпечення виборчого процесу у Данії, Фінляндії, Новій Зеландії та США.

Зроблено висновок, що незважаючи на те, що кожна держава має суверенне право запроваджувати своє виборче законодавство та вибирати виборчу систему, у світі існують міжнародні стандарти щодо організації і проведення виборів, забезпечення реалізації кожною особою права обирати чи бути обраною та захисту цих виборчих прав.

Зіставлення даних різних світових рейтингів (зокрема, «Свобода у світі у 2020 році», «Верховенство права у 2020 році», «Індекс Глобальної відкритої бази даних») дало можливість зробити висновок, що в державах, в яких загалом дотримуються верховенства права (Данія, Фінляндія, Нова Зеландія, США) на належному рівні організований і виборчий процес, в основі якого лежить стабільне та надійне виборче законодавство.

Акцентовано увагу на особливостях формування реєстрів виборців у Данії, Фінляндії, Новій Зеландії, США, використанні інформаційних систем, проведенні передвиборчої компанії, за якою суворо здійснюється нагляд і контроль, наявності дострокового голосування, голосування листом та голосування за допомогою технологій (зокрема, за допомогою застосування послуги телефонного диктанту для людей з кордоном чи з вадами зору та під час карантину), провадженні інформаційної та просвітницької діяльності, постійному удосконаленні виборчого законодавства.

Наголошено на важливій ролі під час виборів місцевих органів влади та хорошій взаємодії цих органів з органами державної влади (обмін інформацією), органів державної влади між собою, відкритості та прозорості здійснення їх діяльності.

Досліджено, що міжнародні виборчі стандарти виступають в основному як галузеві принципи об'єктивного виборчого права і містять як виклад

обов'язкового змісту відповідних основоположних вимог, так і рекомендації щодо їх реалізації. Такі стандарти повинні складати систему мінімальних вимог як до національного виборчого законодавства, так і до правозастосовної практики проведення виборів, без дотримання яких немає сенсу говорити про існування демократичних виборів.

У підрозділі 5.2. «Напрями удосконалення адміністративно – правового забезпечення виборчого процесу в Україні» зроблено висновок, що постійні зміни у виборчому процесі в Україні не призвели до вдоволення суспільства цим процесом. Вказано, що саме стабільність законодавства, особливо того, що регулює виборчі процеси, може зміцнити авторитет виборчої системи в країні.

Обґрунтовано необхідність прийняття нормативно-правового акта, що дозволить більш ефективно вести боротьбу зі злочинами на ґрунті ненависті, кримінально караними фейковими новинами та іншим незаконним контентом у соціальних мережах, включаючи образи, злісними плітками, наклепом, публічним підбурюванням до злочину, розпалюванням ненависті, розповсюдженням зображень насильства та погрозами вчинення тяжкого злочину. Також слід передбачити обов'язкові стандарти ефективного та прозорого розгляду скарг на зазначені прояви.

Доцільним визнано запровадження встановлення системи фактчекінгу, завдяки якій буде проводитись моніторинг та аналіз достовірності політичної реклами в соціальних мережах.

Визнано необхідним розробити та впровадити в життя законодавче регулювання передвиборчої агітації в соціальних мережах та інтернеті загалом. Наголошено на доцільності закріплення правила щодо ідентифікації та звітності всієї політичної реклами в соціальних мережах і визначені управління з відповідних повноважень щодо розгляду скарг. Кожен інтернет ресурс, що розміщує у себе політичну рекламу, в період виборів, повинен створити архів, що має бути доступним протягом двох років після об'явлення результатів виборів і зберігати його. Потрібно створити відповідну структуру або надати повноваження органу, що виступить в ролі регулятора аналізу та взаємодії з операторами соціальних мереж по роботі зі скаргами та видаленню різноманітного незаконного контенту.

Наведено класифікацію адміністративного ресурсу за різними показниками: інтенсивності (стартовий, м'який, жорстокий, тотальний) та масштабності (локальний, регіональний, загальнодержавний). А також наступні типи адміністративного ресурсу: інституціональний (організаційний), інформаційний, бюджетний, силовий та регуляторний.

Підтримано ідею прийняття Кодексу поведінки посадових осіб та державних службовців під час виборчого процесу. Наведено основні положення, які запропоновано в ньому висвітлені. Висунуто ідею щодо можливості трансформації запропонованого проекту Кодексу поведінки посадових осіб місцевого самоврядування та державних службовців під час виборчого процесу в окремий розділ чинного Виборчого кодексу України.

У підрозділі 5.3. «Перспективи оптимізації організаційно-правових засад забезпечення виборчого процесу в Україні» до організаційно-правових засад забезпечення виборчого процесу в Україні належать: організаційна складова підвищення рівня правової культури суб'єктів виборчого процесу, інформатизація виборчого процесу (зокрема, пов'язана з формуванням Державного реєстру виборців), фінансове та матеріально-технічне забезпечення виборчого процесу в Україні, моніторинг виборчого процесу та ін.

Зроблено висновок, що імплементації в Україні електронного голосування повинна передувати діяльність з визначення відповідей на такі важливі питання: чи створювати електронне голосування на контрольованих територіях, чи запроваджувати дистанційне голосування (через інтернет), або ж одночасно розвивати обидва напрями?; як будуть ідентифікуватись виборці?; які технології посприяють голосуванню внутрішньо переміщених осіб, а також виборців у містах, селах, за кордоном, і виборців, що проживають на неконтрольованих владою територіях?; як забезпечити вільне волевиявлення дистанційно?; як захистити систему електронного голосування від кібератак?; як забезпечити довіру до електронного голосування та його технології?

Зазначено, що систему електронного голосування доцільно впроваджувати тоді, коли буде розуміння того, що електронне голосування найбільш прийнятним чином вирішує наявні проблеми у виборчому процесі. Звичайно, перед цим слід вивчити міжнародний досвід та обставини, пов'язані з епідемією коронавірусу SARS-CoV-2. Враховуючи те, що технології все більше проникають у всі сфери життя суспільства існує розуміння невідворотності таких процесів і суспільна згода щодо доцільності запровадження електронного голосування. Однак до запровадження електронного голосування у виборців повинна бути довіра до виборчої системи та органів адміністрування виборчим процесом. Звичайно ж для запровадження електронного голосування в Україні потрібно виділити достатньо часу для технічної імплементації системи та її сприйняття суспільством.

Вважаємо, що перспективним напрямом розвитку організаційно-правових засад забезпечення виборчого процесу в Україні є: створення відповідного розділу в застосунку «Дія» для виборців, запровадження механізмів формування актуальних виборчих реєстрів, покращення інформаційно-аналітичної діяльності Центральної виборчої комісії в бік діджиталізації, реінжинірингу процесів та автоматизації алгоритмів ухвалення рішень.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено узагальнення теоретико-правових уявлень і розроблено авторську парадигму адміністративно-правового забезпечення виборчого процесу в Україні, окреслено перспективи та напрями його

вдосконалення. За результатами проведеного дослідження сформульовано такі висновки.

1. Метою адміністративно-правового забезпечення взагалі та адміністративно-правового забезпечення виборчого процесу зокрема є здійснення упорядкування суспільних відносин у відповідних сферах суспільного життя, що передбачає забезпечення належного рівня правопорядку в межах останніх, в результаті чого всі суб'єкти зможуть належним чином реалізувати права й обов'язки.

Обґрунтовано, що виборчий процес є невід'ємною складовою частиною виборів, їх складним процесуальним елементом, за допомогою якого громадяни реалізують своє право народовладдя, а держава зі свого боку забезпечує панування верховенства права, законності та демократизму. За своїм змістом виборчий процес є діяльністю уповноважених суб'єктів, щодо підготовки, проведення виборів, а також доведення їх результатів до суспільства.

2. Адміністративно-правове забезпечення виборчого процесу в Україні розглянуто як систему поєднаних різними типами зв'язків елементів, що в сукупності дозволяють досягти мети такої діяльності. Елементами системи адміністративно-правового забезпечення виборчого процесу в Україні є: суб'єкти адміністративно-правового забезпечення, норми адміністративного права, правові та організаційні форми і методи їх діяльності, адміністративні процедури. З'ясовано зв'язки між елементами та функціями системи адміністративно-правового забезпечення виборчого процесу в Україні.

Обґрунтовано поняття «адміністративно-правового забезпечення виборчого процесу в Україні», як регламентованої адміністративно-правовими нормами діяльності уповноважених суб'єктів щодо застосування правових та організаційних засобів впливу до учасників виборчого процесу з метою встановлення, охорони і розвитку виборчих суспільних відносин управлінського характеру, а також забезпечення реалізації виборчих прав, свобод та законних інтересів громадян. Уточнено місце поняття «адміністративно-правове забезпечення» в системі понять науки адміністративного права.

Запропоновано доповнити санкцію ч. 1 і ч. 2 ст. 212-13 КУпАП, передбачивши додаткове адміністративне стягнення – конфіскацію предмета, який став знаряддям вчинення або безпосереднім об'єктом адміністративного правопорушення і викласти у такі редакції: 1) санкцію ч. 1 ст. 212-13 КУпАП: «тягнуть за собою накладення штрафу на громадян у розмірі двадцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з конфіскацією таких матеріалів і на посадових осіб у розмірі тридцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з конфіскацією таких матеріалів»; 2) санкцію ч. 2 ст. 212-13 КУпАП: «тягнуть за собою накладення штрафу на громадян у розмірі двадцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з конфіскацією таких матеріалів і на посадових осіб – у розмірі тридцяти

неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з конфіскацією таких матеріалів».

3. Наголошено, що демократичні цінності відіграють найважливішу роль в адміністративно-правовому забезпечення виборчого процесу, впливаючи на результат створення або реформування нових політичних інститутів, на змістовне їх наповнення та функціонування. При цьому засадами виборчого процесу є основні положення, на підставі яких повинні проводитись виборчі кампанії та інші виборчі процедури, дотримання яких є однією з гарантій для забезпечення реалізації принципів виборчого права громадян. У науці адміністративного права засади виборчого процесу поділяють на загальні та спеціальні. Вважаємо за доцільне передбачити у Виборчому кодексі України таку засаду, як «рівність можливостей для усіх кандидатів у проведенні виборчої кампанії» та не акцентувати окремо увагу на партіях і окремо на кандидатах, адже кандидати представляють відповідні партії. Ця засада полягає у тому, що усім кандидатам з часу їх офіційної реєстрації надається можливість брати участь у виборчій кампанії на рівних засадах, а саме: вони мають рівне право на використання державних засобів масової інформації на території України, рівні можливості щодо матеріально-технічного і фінансового забезпечення їх участі з боку держави.

Запропоновано засади адміністративно-правового забезпечення виборчого процесу поділяти на загальні та спеціальні. Загальними визнано ті, що притаманні будь-якому виду публічно-владної діяльності. Водночас, маючи специфічний об'єкт, адміністративно-правовому забезпеченню виборчого процесу властиві і спеціальні засади, що отримали нормативне закріплення у Виборчому Кодексі України у вигляді основних засад виборчого процесу. Останні не лише мають своєрідну спрямованість, але й зумовлюють трансформацію усталеного тлумачення принципів діяльності суб'єктів владних повноважень внаслідок імперативного характеру адміністративно-правового забезпечення.

4. Аналіз нинішньої ситуації в Україні у сфері організації та проведення демократичних виборів довів необхідність подальшої активізації громадянського суспільства та євроінтеграційних процесів задля удосконалення державного регулювання виборчого процесу. Йдеться про імплементацію європейських стандартів виборчого законодавства в національне законодавство, посилення гарантій реалізації виборчих прав і свобод суб'єктів виборчого процесу, прозорість формування та використання виборчих фондів партій/кандидатів, підвищення рівня правової освіти суб'єктів виборчого процесу, зміна порядку формування виборчих комісій.

Акцентовано увагу на тому, що механізми державного регулювання виборчого процесу сприяють удосконаленню виборчого процесу, який має забезпечувати здійснення формування представницьких органів державної влади та органів місцевого самоврядування демократичним шляхом за підсумками виборів, оскільки законний та прозорий виборчий процес є найважливішим критерієм демократії.

Запропоновано виборчий процес розглядати як різновид неюрисдикційного юридичного процесу, який характеризується цілеспрямованою діяльністю відповідних суб'єктів, котрі в практичній площині реалізують у ньому власні специфічні (виборчі) права, інтереси, а також повноваження, тобто наділені спеціальною виборчо-процесуальною правосуб'єктністю.

5. Доведено, що суб'єктами адміністративно-правового забезпечення виборчого процесу слід вважати тих учасників виборчих правовідносин, які мають характерні для виборчого процесу власні права і законні інтереси чи повноваження, що стосуються конкретних виборів, та реалізують їх з власної ініціативи. Тому учасники виборчих правовідносин, які не мають власних прав і законних інтересів, пов'язаних із виборчим процесом, чи специфічних повноважень, а виконують лише певні функції, спрямовані на організаційно-технічне, інформаційне чи матеріальне забезпечення виборчого процесу, здійснюючи свої повноваження в межах загальної правосуб'єктності (дієздатності), яка не стосується виборчого процесу, відповідно, не мають статусу суб'єктів цього процесу.

Вказано, що вичерпний характер переліку суб'єктів виборчого процесу на законодавчому рівні, означає, що інші учасники виборчих правовідносин не мають наявної власної виборчо-процесуальної правосуб'єктності, а тому не наділені статусом суб'єкта виборчого процесу.

Обґрунтовано, що суб'єктів, які наділені владними повноваженнями, варто поділяти на: 1) суб'єктів адміністрування виборчого процесу (виборчі комісії); 2) суб'єктів нагляду за виборчим процесом (Національна рада з питань телебачення та радіомовлення); 3) суб'єктів охорони виборчого процесу (Національна поліція України) 4) суб'єктів відновлення стану системи виборчого процесу (адміністративні суди); 5) суб'єктів організаційного забезпечення (інші органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування, що надають приміщення для проведення виборів, здійснюють фінансове забезпечення виборів тощо) Суб'єктів, не наділених владними повноваженнями варто поділяти на: 1) суб'єктів інформаційного забезпечення виборчого процесу (ЗМІ, громадські організації); 2) суб'єктів публічного контролю (офіційні спостерігачі, уповноважені представники партій та довірені особи кандидатів, виборці).

6. Форми адміністративно-правового забезпечення виборчого процесу в Україні розглянуто як об'єктивовану відповідно до встановленої адміністративної процедури активність уповноважених суб'єктів щодо врегулювання виборчих суспільних відносин управлінського характеру, реалізації виборчих прав, свобод та законних інтересів громадян під час формування органів державної влади та місцевого самоврядування.

Основними ознаками форм адміністративно-правового забезпечення виборчого процесу в Україні названо: видове розмаїття адміністративних процедур, домінування індивідуальних актів як форм об'єктивації діяльності суб'єктів виборчого процесу, наявність широкого кола організаційних форм

діяльності суб'єктів адміністративно-правового забезпечення виборчого процесу в Україні.

До форм адміністративно-правового забезпечення виборчого процесу в Україні віднесено: нормативні акти, індивідуальні акти, юридично-значимі дії, адміністративні процедури, матеріальні організаційні форми (акти, протоколи та протокольні рішення виборчих комісій), процедурні організаційні форми (засідання виборчих комісій, складання списків виборців тощо), інформаційне забезпечення виборів, матеріально-технічні операції. Охарактеризовано кожен з названих видів форм адміністративно-правового забезпечення виборчого процесу в Україні.

Методами адміністративно-правового забезпечення виборчого процесу названо засоби та прийоми безпосереднього впливу на свідомість і поведінку учасників виборчого процесу, що застосовуються у процедурній формі з метою забезпечення виборчих прав громадян. До методів адміністративного правового забезпечення виборчих прав громадян віднесено: переконання, публічний контроль, державний нагляд, моніторинг уповноважених громадських організацій, заходи забезпечення провадження у справах про адміністративні правопорушення, заходи поліцейського примусу, заходи адміністративної відповідальності. Констатовано імперативний характер адміністративно-правового забезпечення виборчого процесу в Україні.

7. Аналіз практики проведення виборів в Україні засвідчив, що відсутність чіткого нормативного врегулювання навіть окремих виборчих процедур спонукає до конфліктів і зловживань, в результаті чого знижується ступінь легітимності обраних представницьких органів і рівень довіри до результатів виборів. Тому обґрунтовано думку щодо важливості деталізації та регламентації усіх виборчих процедур, що стосуються більшості сфер управління виборчим процесом, в якому бере участь широке коло суб'єктів. Охарактеризовано виборчий процес через його відносно самостійні відокремлені частини – етапи, які можуть проводитися одночасно, не будучи між собою пов'язаними. Проаналізовано різні підходи науковців до класифікації етапів виборчого процесу за змістом та кількістю. Доведено відсутність єдиного встановленого переліку етапів виборчого процесу, оскільки їх відмінності спричинені особливостями різних типів виборів. Встановлено, що певні процедури, які формально входять до складу окремих етапів виборчого процесу, виходять за часові межі процесу (наприклад, поза строками виборчого процесу майже завжди фактично відбувається етап припинення повноважень виборчих комісій а саме в частині припинення діяльності окружних комісій як юридичних осіб).

8. Сутністю адміністративних процедур, пов'язаних з виборчим процесом, є встановлений законодавством порядок підготовки і проведення виборів Президента України, виборів народних депутатів України, місцевих виборів, встановлення та офіційне оголошення (офіційне оприлюднення) їх результатів.

Запропоновано адміністративні процедури як процесуальну форму адміністративно-правового забезпечення виборчого процесу в Україні поділяти на дві групи: юрисдикційні (що вирішують правовий спір) та неюрисдикційні (регулятивні) процедури. Неюрисдикційні процедури, пов'язані з виборчим процесом, є формою здійснення організаційно-розпорядчих дій суб'єктів виборчого процесу, які не стосуються правового захисту чи вирішення спору про право, спрямовані на прийняття юридично-владного рішення і вчиняються у зв'язку з вирішенням індивідуальної адміністративної справи.

Доведено, що основними процедурами, пов'язаними з виборчим процесом, є: процедури у сфері формування виборчих округів як на місцевих, так і на парламентських виборах; процедури створення виборчих дільниць; процедури щодо висування та реєстрації кандидатів; процедури розгляду виборчими комісіями заяв та скарг учасників виборчого процесу.

9. Зроблено висновок, що адміністративно-правові гарантії здійснення виборчого процесу – це сукупність засобів впливу на учасників виборчого процесу, закріплених у вітчизняних нормативно-правових актах, а також ратифікованих міжнародних договорах, що забезпечують реалізацію наданих Конституцією України виборчих прав на кожному етапі виборчого процесу, а також здійснення останнього відповідно до положень виборчого законодавства.

Наголошено, що адміністративно-правові гарантії виборчого процесу у зв'язку з їх особливістю застосування та специфікою закріплення, слід відносити до спеціальних юридичних гарантій.

Адміністративно-правові гарантії здійснення виборчої системи запропоновано поділяти за: змістом; спрямованістю; ступенем поширеності; юридичною силою; природою правових норм, які регламентують зазначені гарантії; функціональною спрямованістю; актами, що їх закріплюють; залежно від суб'єкта виборчого процесу.

В системі адміністративно-правових гарантій забезпечення виборчого процесу запропоновано виділяти гарантії реалізації, гарантії охорони та гарантії захисту виборчих прав суб'єктів виборчого процесу.

Зазначено, що адміністративно-правовими гарантіями здійснення виборчого процесу будуть виступати засоби, що визначають порядок і процесуальні форми організації виборчого процесу, а також умови, що сприяють реалізації виборчого права. Гарантії охорони виборчих прав полягають у застосуванні стимулів до правомірної поведінки та дотримання вимог, які встановлюються під час виборчого процесу та реалізації виборчого права, усувають перешкоди, що можуть виникнути під час виборчого процесу. Гарантії захисту виборчих прав проявляються в активній позиції, яка спрямована на відновлення порушених прав під час виборчого процесу, усунення причин та умов, що сприяли порушенню виборчого процесу, а також притягнення винних осіб до відповідальності.

10. Аргументовано, що адміністративна відповідальність за порушення виборчого законодавства України є ефективним засобом гарантування усіх видів суб'єктивного виборчого права: активного, пасивного та номінаційного.

Встановлено, що основною причиною закриття справ про адміністративні правопорушення у цій сфері та повернення протоколів про адміністративні правопорушення є низький рівень професіоналізму посадових осіб, наділених правом складати протоколи про такі правопорушення. Тому запропоновано працівникам Національної поліції України проходити періодичні тренінги з питань виборчого процесу в частині оформлення матеріалів про адміністративні правопорушення.

Обґрунтовано, що існування адміністративної відповідальності за порушення виборчого законодавства як невід'ємної складової ефективної системи захисту прав людини і громадянина є не лише однією з ознак правової держави, але й способом її існування, коли правова державність забезпечується низкою фундаментальних принципів і гарантій, що закріплюються на найвищому конституційному рівні, і які групуються навколо ідеї пріоритету та безумовної цінності прав і свобод людини та громадянина.

Доведено, що адміністративна відповідальність за порушення виборчого законодавства України має публічний характер і відрізняється від інших видів відповідальності тим, що об'єктом її охорони є суспільні відносини, які виникають під час здійснення виборчого процесу, котрі регулюються нормами різних галузей права.

11. Виділено особливості провадження спорів щодо публічних правовідносин, пов'язаних з виборчим процесом: здійснення розгляду цих спорів за спеціальними процедурами, передбаченими у ст. 268–276, 278, 279 КАС України, терміновість, негайність, невідкладність і особливий порядок апеляційного та касаційного оскарження.

Запропоновано внести зміни до ч. 6 і ч. 8 ст. 273 КАС України і передбачити право особи на звернення до суду у всіх спорах, пов'язаних з правовідносинами, що складаються під час виборчого процесу, незалежно від строку прийняття рішення, вчинення дії або допущення бездіяльності суб'єктом виборчого процесу із зазначенням і врахуванням необхідного строку розгляду справи у суді першої та апеляційної інстанції, доповнивши реченням такого змісту «... може бути подано до адміністративного суду у строк не пізніше ніж за 10 днів до дня голосування».

12. Здійснено аналіз адміністративно-правового забезпечення виборчого процесу у Данії, Фінляндії, Новій Зеландії і США, що дозволило сформулювати напрями удосконалення чинного законодавства України.

Для удосконалення чинного виборчого законодавства України необхідно імплементувати придатні для сьогоденних реалій норми законодавства Данії, Фінляндії, Нової Зеландії, США. Йдеться про впровадження такого позитивного досвіду: відведення важливої ролі під час виборів органам місцевої влади, наявність належної взаємодії цих органів з органами державної влади, а також між органами державної влади; здійснення нагляду та

контролю за фінансуванням передвиборчих кампаній; забезпечення рівності всіх виборців, включаючи осіб з ознаками інвалідності; проведення голосування достроково; голосування поштою (Данія, США, Фінляндія), голосуванням за допомогою застосування послуги телефонного диктанта для людей за кордоном чи з вадами зору та під час карантину (Нова Зеландія), існування розвиненої інформаційної виборчої системи (Фінляндія), провадження просвітницької компанії для громадськості (Нова Зеландія), здійснення аналізу ефективності виборів, визначаючи потенційні проблеми (США); постійне удосконалення виборчого законодавства (Нова Зеландія, Фінляндія), заборона здійснення політичної кампанії на телебаченні та встановлення обмежень щодо розміщення на дорогах загально користування виборчих плакатів (Данія).

13. Пріоритетними напрямками удосконалення адміністративно-правового забезпечення виборчого процесу в Україні є:

- необхідність заборони вносити будь-які зміни в законодавство про вибори щонайменше за 1 рік до проведення виборів. Це твердження поширюється на всі виборчі процеси в країні, як загальнодержавного, так і місцевого значення;

- для забезпечення партійного плюралізму при формуванні складу представницьких органів і обранні виборних осіб на парламентських виборах слід зменшити прохідний бар'єр з 5 % до 3 %. Йдеться про набуття права на участь у розподілі депутатських мандатів у межах єдиного багатомандатного округу;

- необхідно прийняти нормативно-правовий акт, що дозволить більш ефективно вести боротьбу з порушеннями у виборчому процесі в мережі Інтернет та, зокрема, соціальних мережах.

- передбачити обов'язкові стандарти ефективного та прозорого розгляду скарг на порушення у виборчому процесі в мережі Інтернет та, зокрема, соціальних мережах;

- запровадити встановлення системи фактчекінгу, завдяки якій буде проводитися моніторинг та аналіз достовірності політичної реклами в соціальних мережах;

- закріпити правила щодо ідентифікації та звітності всієї політичної реклами в соціальних мережах, а також визначити регулятора з аналізу та взаємодії з операторами соціальних мереж по роботі зі скаргами та видаленню незаконного контенту;

- прийняти Кодекс поведінки посадових осіб та державних службовців під час виборчого процесу та ін.

14. Перспективними напрямками оптимізації організаційно-правових засад забезпечення виборчого процесу в Україні визначено: можливість відмови в реєстрації кандидату на підставі аргументованого звернення СБУ про причетність особи до вчинення злочинів проти держави, а також у разі встановлення Центральною виборчою комісією обставин введення кандидатом виборців у оману через його балотування як технічного кандидата; уніфікація

правових норм щодо організації виборчого процесу в Україні; адаптація чинного законодавства до європейських стандартів; спрощення процедури перевірки реєстру виборців, організація інформування населення через ЗМІ, упорядкування порядку оприлюднення результатів соціологічних досліджень з питань волевиявлення громадян; регулювання гендерних квот кандидатів; процес інформування громадян та ведення агітації засобами з використанням мережі Інтернет (в соціальних мережах, групах месенджерів, контекстної реклами); оприлюднення даних про витрати на політичну рекламу (онлайн-агітацію) політичних діячів та партій; врегулювання проблеми дочасної агітації; введення інституту проходження професійної підготовки до проведення виборів з наданням відповідного документа; проведення роз'яснювальної, просвітницької роботи з різних аспектів виборчого процесу; швидкість організації проведення підрахунку та оголошення результатів (автоматизація процесу підрахунку голосів) тощо.

Найперспективнішим напрямом оптимізації організаційно-правових засад забезпечення виборчого процесу в Україні визнано електронне голосування. Враховуючи євроінтеграційні процеси в Україні задля подальшого запровадження електронного голосування запропоновано враховувати стандарти, визначені в Рекомендаціях Комітету Міністрів Ради Європи. Вказано, що при впровадженні технології електронного голосування провідну роль має відігравати Центральна виборча комісія України. При цьому слід забезпечити повноцінний міжінституційний діалог між депутатами Комітету цифрової трансформації Верховної Ради України, представниками Центральної виборчої комісії України та Міністерства цифрової трансформації та інших суб'єктів.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

Монографії:

1. Чудик Н.О. Трансформація прав людини в умовах глобалізації суспільства. «Globalizacja droga ku przyszlosci» Redakcja: dr. Matgorzata Kotecka, ks.prof. Dr.hab. Jan Zimny. Stalowa Wola. 2017. P. 365–375.
2. Чудик Н.О. Сім'я і право: внутрішньо національний та міжнародний аспекти. «Malzenstwo I rodzina». Redakcja: ks. prof. Dr. hab. Jan Zimny. Katowice. 2019. P 54-65.
3. Чудик Н.О. Теоретичні та практичні аспекти реформування інституту адвокатури: монографія. За заг. ред. Н. З. Рогатинська, С. В. Банах, Н. В. Береза (та ін.). Тернопіль: ТНЕУ, 2019. 101–127 с.

Статті у наукових фахових виданнях України:

4. Чудик Н.О. Адміністративно-правова характеристика стадій виборчого процесу. *Наше право*. 2015. № 6. С. 198–203.
5. Чудик Н.О. Адміністративно-правові гарантії здійснення виборчого процесу. *Право.ua*. № 1. 2016. С. 223–227.
6. Чудик Н.О. Адміністративна відповідальність за порушення прав суб'єктів виборчого процесу. *Європейські перспективи*. 2016. № 2. С. 205–209.

7. Чудик Н.О. Реформування судової влади в Україні. *Актуальні проблеми правознавства*. 2016. № 4. С. 97–100.
8. Чудик Н.О. Судова реформа – вагомий крок до Європейського правосуддя. *Актуальні проблеми правознавства*. 2017. № 3. С. 193–196.
9. Чудик Н.О. Колаборація (взаємодія) суб'єктів виборчого процесу: адміністративно-правовий аспект. *Європейські перспективи*. 2017. № 4. С. 154–159.
10. Чудик Н.О. Завдання та функції адвоката в адміністративному процесі. *Актуальні проблеми правознавства*. 2018. № 3. С. 34–39.
11. Чудик Н.О. Реформа виборчого законодавства України в контексті європейської інтеграції. *Європейські перспективи*. 2018. № 4. С. 12–15.
12. Чудик Н.О. Моделі адміністративної юстиції в зарубіжних країнах. *Актуальні проблеми правознавства*. 2019. № 1. С. 86–91.
13. Чудик Н.О. Інформаційне забезпечення виборчого процесу в Україні. *Наукові записки. Серія: Право*. 2019. Випуск 6. С. 211–215.
14. Чудик Н.О. Судовий захист учасників виборчого процесу як гарантія дотримання їх прав. *Наукові записки. Серія: Право*. 2019. № 7. С. 262–265.
15. Чудик Н.О., Антоник Є.М. Інститут викривачів у запобіганні та протидії корупції в Україні. *Актуальні проблеми правознавства*. 2019. № 4. С. 141–146.
16. Чудик Н.О. Співвідношення державного та громадського контролю за виборчим процесом в Україні. *Адміністративне право і процес*. 2020. № 4 (31). С. 212–215.
17. Чудик Н.О. Засади адміністративно-правового забезпечення виборчого права в Україні. *Наше право*. 2020. № 1. С. 229–233.
18. Чудик Н.О. Протидія зловживанню адміністративними ресурсами під час виборчого процесу. *Наукові записки. Серія: Право*. 2020. № 8. С. 210–214.
19. Теремецький В.І., Чудик Н.О. Судова практика щодо вирішення виборчих спорів. *Наукові записки. Серія: Право*. 2021 № 10. С. 15–19.
20. Чудик Н.О. Стабільність виборчого законодавства як передумова реалізації прав і свобод людини. *Європейські перспективи*. 2021. № 2. С. 184–189.

Статті у наукових періодичних виданнях інших держав із напрямку, з якого підготовлено дисертацію:

21. Chudyk N.O. International and Legal Standards of Judicial Control over the Realization of the Suffrage. *European Reforms Bulletin*. 2019. № 1. S. 79–83.
22. Karpachova N., Dobrianska O., Punda O., Protsiuk I., Zhuravel Ya., Chudyk N., Korotun O. Impact of Direct Effect of Constitutional Norms and Practice of the European Union on the Efficiency of Human Rights' Realization and Protection. *Journal of Legal, Ethical and Regulatory Issues*, 2021. Vol. 24, Special Issue 1, P. 1-8. URL: <https://www.abacademies.org/articles/impact-of-direct-effect->

of-constitutional-norms-and-practice-of-the-european-union-on-the-efficiency-of-human-rights-rea.pdf

23. Chudyk N., Teremetskyi V., Martseliak O., Velychko V., Martseliak S., Shamrai V. Legal Positions of the European Court of Human Rights on the Right to Free Elections and Their Influence on the Formation of a Democratic Electoral System. *Journal of Legal, Ethical and Regulatory Issues*. 2021. Vol. 24, Issue: 1S: *Business Ethics and Regulatory Compliance*, 1-9. URL: <https://www.abacademies.org/articles/legal-positions-of-the-european-court-of-human-rights-on-the-right-to-free-elections-and-their-influence-on-the-formation-of-a-dem-12271.html>

24. Teremetskyi V. I., Chudyk N.O. Impact of the European Court's Legal Attitude on the Electoral System in Ukraine. *European Reforms Bulletin*. 2021. № 1. S. 113–117.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

25. Чудик Н.О. Судова реформа – одна з передумов євроінтеграції України в умовах реформування правової системи. *Сучасні реалії та міжнародний досвід: матеріали II міжнародної науково-практичної конференції* (м. Тернопіль, 21-22 квітня 2017 р.). Тернопіль: ТНЕУ, 2017. С. 122–123.

26. Чудик Н.О., Шмигельський М.М. Сутність та поняття вимірювання і оцінювання рівня корупції. *Досягнення і проблеми юридичної науки в сучасному світі: матеріали міжнародної науково-практичної інтернет-конференції* (м. Тернопіль, 20-21 квітня 2018 р.). Тернопіль: ТНЕУ, 2018. С. 87–92.

27. Чудик Н. Ефективність функціонування правосуддя та судова реформа в Україні. *Україна в умовах реформування правової системи: сучасні реалії та міжнародний досвід: матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Тернопіль, 20–21 квіт. 2018 р.). Тернопіль: ТНЕУ, 2018. С. 142–143.

28. Чудик Н.О. Забезпечення загального виборчого права в країнах Європейського Союзу. *Правові механізми забезпечення та захисту прав і свобод людини і громадянина, інтересів суспільства та держави: тези доп. учасників наук.-практ. конф.* (Харків, 14 черв. 2019 р.). Харків: НДППіСН, 2019. С. 171–175. URL: https://library.pp-ss.pro/index.php/ndippsn_20190614/article/view/chudyk

29. Chudyk N.O. Will mediation become an effective and sought-after alternative to litigation? Promotion of social and economic values in the context of European integration. (Moldova, 10-11 desember 2019 p.) . Moldova, 2019. P. 14–17.

30. Чудик Н.О. Фінансування виборчого процесу в Україні. *Концепція соціальної безпеки в Україні: тези доп. учасників наук.-практ. конф.* (Харків, 6 лист. 2020 р.). Харків: НДППіСН, 2020. С. 57–59. URL: https://library.pp-ss.pro/index.php/ndippsn_20201106/article/view/chudyk

31. Чудик Н.О. Особливості адміністративно-правового статусу Центральної виборчої комісії під час встановлення результатів місцевих виборів. *Людина, суспільство, держава: актуальні питання правового регулювання взаємодії*: тези доп. учасників. наук.-практ. конф. (Київ, 10 груд. 2020 р.). Київ, 2020. С. 18–21. URL: https://library.pp-ss.pro/index.php/ndippsn_20201210a/article/view/chudyk

32. Чудик Н.О. Позитивні моменти та проблемні аспекти нового Виборчого Кодексу України. *Україна в умовах реформування правової системи: сучасні реалії та міжнародний досвід*: матеріали V міжнародної науково-практичної конференції (Тернопіль, 16–17 квітня 2021 р.). Тернопіль: ЗУНУ, 2021. С. 81–85.

33. Чудик Н.О. Ефективні способи захисту виборчого права. *Забезпечення сталого розвитку в умовах глобалізаційних трансформацій*. Збірник матеріалів IV конференції молодих науковців (28 травня 2021 р.). Київ: АПСВТ, 2021. С. 29–31. URL: https://www.socosvita.kiev.ua/sites/default/files/Tezy_conf_28_05_2021_.pdf

АНОТАЦІЯ

Чудик Н.О. Адміністративно-правове забезпечення виборчого процесу в Україні. – *На правах рукопису.*

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук зі спеціальності 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. – Національний авіаційний університет, Київ, 2021.

Дисертацію присвячено вивченню концептуальних уявлень і розробці авторської парадигми адміністративно-правового забезпечення виборчого процесу в Україні, а також визначенню перспектив його подальшого розвитку. З'ясовано сутність та особливості виборчого процесу як об'єкта адміністративно-правового регулювання. Вказано, що виборчий процес є складним, багатоаспектним явищем, яке вимагає належного законодавчого підґрунтя. Сформульовано авторське визначення поняття адміністративно-правового забезпечення виборчого процесу в Україні. Розкрито концептуальні підходи до методології адміністративно-правового забезпечення виборчого процесу. Визначено адміністративно-правові засади забезпечення виборчого процесу. Здійснено аналіз сучасного стану адміністративно-правового забезпечення виборчого процесу в Україні. Охарактеризовано суб'єктів адміністративно-правового забезпечення виборчого процесу. Розкрито сутність, основні ознаки форм та методів адміністративно-правового забезпечення виборчого процесу в Україні. Надано адміністративно-правову характеристику етапів виборчого процесу. З'ясовано сутність та види адміністративних процедур, пов'язаних з виборчим процесом. Визначено поняття та види адміністративно-правових гарантій здійснення виборчого

процесу в Україні. Запропоновано їх поділяти на гарантії реалізації, гарантії охорони та гарантії захисту виборчих прав суб'єктів виборчого процесу. Розкрито сутність адміністративно-правової відповідальності за порушення прав учасників виборчого процесу. Охарактеризовано адміністративне судочинство у публічних спорах, пов'язаних з виборчим процесом. Узагальнено зарубіжний досвід адміністративно-правового забезпечення виборчого процесу та визначено можливості його використання в Україні. Окреслено напрями удосконалення адміністративно-правового забезпечення виборчого процесу в Україні. Визначено перспективи оптимізації організаційно-правових засад забезпечення виборчого процесу в Україні. Підтримано ідею прийняття Кодексу поведінки посадових осіб та державних службовців під час виборчого процесу. Запропоновано положення проекту цього Кодексу розмістити в окремому розділі чинного Виборчого кодексу України.

Ключові слова: виборчий процес, адміністративно-правове забезпечення, вибори, адміністративні процедури, адміністративне судочинство, виборчі спори, суб'єкти виборчого процесу, учасники виборчого процесу, етапи виборчого процесу, гарантії виборчого процесу, форми, методи, судовий захист.

АННОТАЦІЯ

Чудык Н.О. Административно правовое обеспечение избирательного процесса в Украине. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени доктора юридических наук по специальности 12.00.07 – административное право и процесс; финансовое право, информационное право. – Национальный авиационный университет, Киев, 2021.

Диссертация посвящена изучению концептуальных представлений и разработке авторской парадигмы административно-правового обеспечения избирательного процесса в Украине, а также определению перспектив его дальнейшего развития. Выявлены сущность и особенности избирательного процесса как объекта административно-правового регулирования. Указано, что избирательный процесс является сложным, многоаспектным явлением, требующим надлежащей законодательной основы. Сформулировано авторское определение понятия административно-правового обеспечения избирательного процесса в Украине. Раскрыты концептуальные подходы к методологии административно-правового обеспечения избирательного процесса. Определены административно-правовые основы обеспечения избирательного процесса. Проведен анализ современного состояния административно-правового обеспечения избирательного процесса в Украине.

Охарактеризованы субъекты административно-правового обеспечения избирательного процесса. Раскрыты сущность, основные признаки форм и методов административно-правового обеспечения избирательного процесса в Украине. Дана административно-правовая характеристика этапов избирательного процесса. Выяснена сущность и виды административных процедур, связанных с избирательным процессом. Определены понятия и виды административно правовых гарантий осуществления избирательного процесса в Украине. Предложено их делить на гарантии реализации, гарантии охраны и гарантии защиты избирательных прав субъектов избирательного процесса. Раскрыта сущность административно-правовой ответственности за нарушение прав участников избирательного процесса. Охарактеризовано административное судопроизводство по публичным спорам, связанным с избирательным процессом. Обобщен зарубежный опыт административно-правового обеспечения избирательного процесса и определены возможности его использования в Украине. Обозначены направления усовершенствования административно-правового обеспечения избирательного процесса в Украине. Определены перспективы оптимизации организационно-правовых основ обеспечения избирательного процесса в Украине. Поддержана идея принятия Кодекса поведения должностных лиц и государственных служащих в ходе избирательного процесса. Предложено положения проекта этого Кодекса разместить в отдельном разделе действующего Избирательного кодекса Украины.

Ключевые слова: избирательный процесс, административно-правовое обеспечение, выборы, административные процедуры, административное судопроизводство, избирательные споры, субъекты избирательного процесса, участники избирательного процесса, этапы избирательного процесса, гарантии избирательного процесса, формы, методы, судебная защита.

SUMMARY

Chudyk N. O. Administrative and Legal Guaranteeing of Election Process in Ukraine. – *On the rights of the manuscript.*

The thesis for a doctoral degree by the specialty 12.00.07 – administrative law and procedure; financial law; informational law. – National Aviation University, Kiev, 2021.

The dissertation is focused on studying the conceptual ideas and the development of the author's paradigm of administrative and legal guaranteeing of the election process in Ukraine, as well as on determining the perspectives for its further development.

It has been stated that the election process is a comprehensive, multifaceted phenomenon that requires a proper legislative framework. The place of the concept of “administrative and legal guaranteeing” in the system of concepts of

administrative law science has been specified. The essence and content of such categories as “guaranteeing”, “legal guaranteeing”, “administrative and legal guaranteeing” have been revealed. It provided the opportunity to formulate the author’s understanding of the concept of administrative and legal guaranteeing of the election process in Ukraine.

It has been substantiated that the election process is an integral part of elections, the complex procedural element, which facilitates the citizens to exercise their right to democracy, and the state, in turn, ensures the rule of law, legality and democracy. Elements of the system of administrative and legal guaranteeing of the election process in Ukraine are: entities of administrative and legal guaranteeing, norms of administrative law, legal and organizational forms and methods of their activities, administrative procedures.

It has been established that the methodology of the research of administrative and legal guaranteeing of the election process in Ukraine is represented by two blocks (levels) of scientific cognition: instrumental, theoretical and methodological.

The causal, functional, structural links between the elements of the system of administrative and legal guaranteeing of the election process in Ukraine, as well as the relationships of transformation, development, management have been characterized. The dominant role of administrative procedures in the formation of links between the elements of the system of administrative and legal guaranteeing of the election process in Ukraine has been clarified.

The author has made a distinction between the principles of the election process and the principles of administrative and legal guaranteeing of the election process. The principles of the election process have been defined as the basic provisions, which are the basis for conducting election campaigns and other election procedures.

It has been offered to consider the election process as a kind of non-jurisdictional legal process, which is characterized by purposeful activities of the relevant entities, which in practice implement their own specific (electoral) rights, interests and powers, i.e. endowed with special electoral and procedural legal personality.

It has been proved that the entities of administrative and legal guaranteeing of the election process should be considered those participants in the electoral legal relations who have their own rights and legitimate interests or powers related to specific elections and who implement them on their own initiative.

The essence, main features of forms and methods of administrative and legal guaranteeing of the election process in Ukraine have been revealed. The author has specified the features that make it possible to distinguish the methods of administrative and legal guaranteeing from the methods of administrative and legal regulation of the election process.

The author has substantiated the opinion on the importance of detailing and regulating all election procedures related to most areas of governance of the election process, where a wide range of entities participate. The election process has been characterized by its relatively independent separate parts – stages that can be

conducted simultaneously without being interconnected. Different approaches of scholars to the classification of stages of the election process by the content and number have been analyzed.

The essence of administrative procedures related to the election process is the procedure established by law for the preparation and conduction of elections of the President of Ukraine, elections of MPs of Ukraine, local elections, establishment and official announcement (official publication) of their results.

It has been offered to distinguish guarantees of implementation, safeguard guarantees and guarantees of protection of electoral rights of the entities of the election process in the system of administrative and legal guarantees of ensuring the election process.

It has been argued that administrative liability for violations of the election legislation of Ukraine is an effective mean of guaranteeing all types of subjective suffrage: active, passive and nominative. The peculiarities of disputes concerning public legal relations related to the election process have been highlighted.

The author has carried out the analysis of administrative and legal guaranteeing of the election process in Denmark, Finland, New Zealand and the United States, which made it possible to form directions for improving the current legislation of Ukraine.

The idea of adopting the Code of Conduct for officials and civil servants during the election process has been supported. The author has offered to place the provisions of the draft of this Code in a separate Section of the current Electoral Code of Ukraine.

Key words: election process, administrative and legal guaranteeing, elections, administrative procedures, administrative proceedings, election disputes, entities of the election process, participants in the election process, stages of the election process, guarantees of the election process, forms, methods, judicial protection.

Гарнітура Таймс. Формат 60x84/16.
Наклад 100. Папір офсетний. Ум.-др. арк. 1,9.
Підписано до друку 15.11.2021. Замовлення 246.

Надруковано в «МП Леся».
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру
суб'єктів видавничої справи серія ДК № 892 від 08.04.2002.

«МП Леся»
03148, Київ, а/с 115.
Тел./факс: (066) 60-50-199, (068) 126-49-26
E-mail: lesya3000@ukr.net